

Tonko BARČOT
Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo

UDK: 791(091)
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
Primitljeno: 3. listopada 2018.

RANI ODJEK „TESLINE“ SLAVE
Nove spoznaje o kinematografskoj aktivnosti
prve polovice 20. st. u Veloj Luci

SAŽETAK

O kinu „Tesla“, petom najstarijem kinematografu u Dalmaciji, objavio sam članak s Filipom Marinovićem 2004. u Luškom libru (br. 12). U međuvremenu sam pronašao dodatne arhivske zapise koji donose nove spoznaje o njegovom radu i drugim projekcijama filmova u Veloj Luci. Analizirajući te podatke, pokušao sam odgovoriti na pitanja, kada je točno kino započelo s radom i tko su bili njegovi pokretači. Iako i dalje nisam u mogućnosti dati konkretne odgovore, prvim godinama rada kinematografa dane su jasnije konture. Godina 1909. i dalje ostaje mogućom polazišnom točkom, a uz uloge pokretača Antuna Miroševića Deliju i Kuzmu Padovana Kolegu istaknuo sam i onu upravitelja Rudolfa Naglića. U tekstu sam se detaljnije dotaknuo pitanja naziva kinematografa te zaključio kako je riječ o jednom od najranijih odjeka slave Nikole Tesle na južnoslavenskim prostorima. Uz prikaz predratnog programa kina „Tesla“, uočeni su i tragovi putujuće kinematografske aktivnosti za vrijeme I. talijanske okupacije (razdoblja nedjelovanja kina „Tesla“). Iznoseni su i novi podaci za povijest ovog kinematografa u međuraću, pa i krajem tridesetih kada ga, ne mijenjajući mu naziv, preuzimaju novi vlasnici Drago Lovričević i Jerko Mikulandra. Kino „Tesla“ je prestalo s radom 1939.

KLJUČNE RIJEČI: *Kino „Tesla“, Vela Luka, kino zajednica Mirošević Delija - Padovan Kolega, Rudolf Naglič, Nikola Tesla, kino zajednica Lovričević-Mikulandra, prva polovica 20. st.*

Kada je kino „Tesla“ započelo s radom?

Bilo je ljeto 2004. kada mi se Filip Marinović obratio s idejnim tekstom o jednom od najstarijih dalmatinskih kinematografa. U tekstu, koji je nastao najvećim dijelom prema Marinovićevim podacima, tek smo se kratko dotaknuli osnutka. Oslonili smo se na podatak iz Gjivojine monografije «Otok Korčula» prema kojoj su ovaj kinematograf 1909. pokrenuli Antun Mirošević i Kuzma Padovan (Gjivoje 1969:362). U novopronađenim dokumentima se i dalje ne može sa sigurnošću potvrditi ta godina osnutka, ali te prve godine postojanja kino zajednice „Delija-Kolega“ dobijaju jasnije konture.

Među sačuvanim spisima Petra Farčića, tadašnjeg općinskog prisjednika, pravnog posrednika i vještaka, sačuvana je prepiska (u konceptu!) između pokretača i suvlasnika veloluškog kinematografa te nadležnih vlasti. U podnesku C.k. Namjesništvu u Zadru 11.10.1912., kojim se najvjerojatnije želi ishoditi licencija za rad, potpisani su posjednik iz Vele Luke Antun Mirošević Dubaj i Riječanin Rudolf Naglič. S druge strane, početkom travnja 1914. C.k. kotarsko Poglavarstvo iz Korčule (br. 6538/1913) traži od Nagliča i Miroševića da u roku od 8 dana izvijeste naslov o vanjskoj oznaci kinematografa, prebivalištu, rođenju, zavičajnosti i „stališu“ te imenu eventualnog zamjenika.¹ Nažalost, u arhivskom fondu Kotarskog poglavarstva u Korčuli nije sačuvan ovaj trag, niti kakva druga dokumentacija o ovom predmetu.

Ovi Farčićevi dokumenti bi u krajnju ruku sugerirali da kinematograf nije profunkcionirao do početka rata. No, to je po sačuvanim kino-programima ipak poprilično sigurno. Isto tako, mehaničar Naglič bio je u Veloj Luci već početkom 1911., a zasigurno i prije.² Zašto je molba za licenciju uslijedila tek u listopadu 1912., najvjerojatnije proizlazi iz činjenice što je samo mjesec dana prije objavljena Naredba Ministarstva *nutarnjih posala* u dogovoru s Ministarstvom za javne radnje o *priredivanju javnih kinematografskih prikazivanja* u austrijskom dijelu monarhije. Stupala je na snagu 1.1.1913. Ona je propisala obvezu posjedovanja licencije za kino projekciju, dužnosti radnje, način rada (između ostalog branila smještaj u neposrednoj blizini škola, crkvi i bolnica), cenzuru, izgled dvorane i uvjete za prikazivanje (pa i zabranu pušenja), stanje prostorije za aparate, električnih instalacija itd. (LDZ 1912:1089-1103). Dakle, državna vlast je tek krajem 1912. posvetila posebnu pažnju kinematografiji i regulirala ovo dotad više-manje slobodno polje

¹ HR-DADU-SCKL-594. Obiteljski fond Farčić Priša. 5.1.1.2.9.3. Upit o kinematografu Tesla (1914.)

² Naime, 16.2.1911. vjenčao se u mjestu s učiteljicom Ankom Hropić. Matica vjenčanih župe Vela Luka, 1911., br. 2. URL: <https://familysearch.org/> (2016.)

djelovanja. To je i razlog zašto Mirošević nije prije regulirao status svojeg kinematografa.

Na postavljeno pitanje u naslovu ovog poglavlja još nije moguće sa sigurnošću odgovoriti, a u literaturi zabilježena usmena predaja o 1909. godini i dalje ostaje isključivom polazišnom točkom. Kako je propis o kinematografskim projekcijama izdan tek 1912., možemo zaključiti da je Vela Luka dotad pripadala pionirskom predregulacijskom krugu kinematografa u Dalmaciji i monarhiji. Nije to bilo sasvim slučajno. Vela Luka je tada doživljavala veliki uzlet, bila otvorena sredina za sve doseljenike i svaku inicijativu.

Tko su bili pokretači?

Prema riječima Perice Miroševića, njegov djed Antun je nakon boravka u Argentini (dvaput se vraćao u Velu Luku), s akumuliranim kapitalom kupio kinoprojektor u zajednici s Kuzmom Padovanom Kolegom. I predratni kino programi, potpisani u množini („Vlasnici“), sugeriraju na partnerstvo. Kupili su i pijanino, neizbježan za projekcije nijemih filmova, a naknadno mu je Antunov sin, Ivan Mirošević zvan Žuvan, ugradio valjke s pomoću kojih je mogao kao polumehanički pijanino i samostalno proizvoditi melodiju (Kazivanje P.M.D.). Novopronađeni dokumenti sugeriraju da je projekt kinematografa sufinancirala i mjesna Seoska blagajna za štednju i zajmove u Veloj Luci, i to s 4000 kruna.³

Na pitanje zašto se Antun Mirošević odlučio na jedan ovakav projekt, nije moguće dati jednoznačan odgovor. Vjerojatno je Argentina donekle zaslužna, ne samo zbog prikupljenog kapitala već i zbog upoznavanja s tom velikom novinom. Film je tada bio senzacija, opčinjavao je, ali i nudio priliku i potencijal za poduzetnika.

U prije navedenom spisu iz fonda Farčić-Priša, nigdje se ne spominje ime Kuzme Padovana Kolege. Naprotiv, taj dokument kao nositelje navodi Miroševića i Riječanina Rudolfa Nagliča. Prema Zvonku Maričiću, Naglič je upravljao postrojenjem (Maričić 2010:131), dok je po priči Perice Miroševića, ovaj Riječanin bio uključen isključivo zbog nabave agregata za proizvodnju struje. No, čini se da je Naglič upravljao s čitavim kinematografom. Naime, krajem 1914. u molbi za pripomoć vojne vlasti, Nagličeva supruga je istaknula da je ona obvezna plaćati Seoskoj blagajni dobit na uloženo (20 kruna mjesečno). Isto tako, navela je i da plaća mjesečni najam (15 kruna) za prostorije kinematografa. Sve je to, po njezinim riječima, vodio suprug Rudolf za minimalnu nadnicu od 10 kruna dok nije bio pozvan u rat. I s njegovim odlaskom u vojsku kinematograf je bio zatvoren.⁴

³ HR-DADU-SCKL-527. Kotarsko poglavarstvo u Korčuli. Opći spisi, Molba za pripomoć Anke Hropić Naglič br. 2390/15 (29.12.1914.)

⁴ HR-DADU-SCKL-527. Kotarsko poglavarstvo u Korčuli. Opći spisi, Molba za pripomoć Anke Hropić Naglič br. 2390/15 (29.12.1914.)

Tadašnji obrtni zakon nalagao je da zamjenik nositelja obrta bude poslovođa, odnosno prikladne „tehničke“ struke. Utoliko je uloga mehaničara Naglića bila stručne naravi. Spomenuta naredba iz kraja 1912. strogo je propisala djelovanje kinematografa. I to kod osnutka (tražila se analiza mjesne potrebe, financijske mogućnosti prijavitelja i njegove podobnosti, „zdravstveno-građevne-požarne“ sigurnosti...) i kod tjeranja obrta. Tražilo se od posjednika dozvola da bude prisutan svakoj predstavi kinematografa te da s kinoprojektorom radi isključivo „strukovnjački osposobljen operater“ s ispitnom svjedodžbom. Nadalje, Namjesništvo je upozorilo i da se smiju prikazivati samo odobreni filmovi (posebno vijeće Namjesništva vršilo je cenzuru filmova) te da Kotarsko poglavarstvo mora strogo paziti i na način i formu objave kinoprojekcija. Svaki prekršaj ovih strogih pravila povlačio je za sobom gubitak dozvole.⁵ S obzirom na ove rigorozne propise, Nagličeva uloga nije bila ni približno nevažna.

Ne znamo kada je točno obitelj Naglič otišla iz Vele Luke. Supruga Anka Hropić Naglič prestala je predavati u mjesnoj ženskoj pučkoj školi 1911. (Maričić 1977:123), no obitelj je i dalje prisutna u Veloj Luci 1914. Po svršetku I. svjetskog rata više ih nema.

Zašto naziv „Tesla“?

Teško je razložiti motive davanja imena veloluškom kinematografu. Nisu ostavljeni nikakvi pisani tragovi pokretača kinematografa. Možda je tek riječ o pukoj slučajnosti, ali niz okolnosti upućuje na zaključak kako ipak to nije bilo tako.

Ponajprije, za očekivati je da periferija, što je otok Korčula tada bio, a sada još više jest, slijedi već uspostavljene trendove. No, ovdje nije takav slučaj.

Do propasti Austro - Ugarske Monarhije 1918. većina dalmatinskih kinematografa nosi naziv po velikom izumitelju jednostavne konstrukcije kinematografa na osnovi stroboskopskog efekta, ali i Teslinom takmacu Thomasu Edisonu. Između ostalih, kino u Zadru, Šibeniku, Splitu, Starigradu, na Rabu, putujući kinematograf Kobel – Krajelj (Kečkemet 1969:83,88,95,98). Naziva „Tesla“ nema nigdje, i ne samo u kinematografiji. Čini se kao da pokretači veloluškog kinematografa žele biti originalni, ili čak i poslati izvjesnu poruku ostalim kinematografima u Dalmaciji.

Naziv „Tesla“ bi se mogao protumačiti i kao politički fenomen. U tim godinama se proklamira slavenska uzajamnost. Organiziraju se sveslavenski kongresi. Politika neoslavizma i političke suradnje hrvatskih i srpskih stranaka pretočene u Hrvatsko-srpsku koaliciju, imala je velik broj poklonika na otoku

⁵ Isto. Opći spisi, br. 1039/1913 (17.1.1913.); LDZ 1912: 1089-1103

Korčuli. Sve do I. svjetskog rata velika većina se na izborima izjašnjava za takvu političku opciju, a načelnici korčulanskih općina prigodom Balkanskih ratova otvoreno izjavljuju svoju solidarnost sa srpskim narodom te izražavaju svoje jugoslavenske osjećaje. Pokretači kinematografa u Veloj Luci su tada zasigurno dijelili ovakva razmišljanja te se davanje imena „Tesla“ mora promotriti i u tom kontekstu – kao izraz političkih uvjerenja i južnoslavenske solidarnosti.

Odgovor se zasigurno dijelom krije i u električnoj energiji. Teslini izumi nemaju direktnu vezu s kinematografijom, kao što imaju Edisonovi, ali imaju s izvorom energije, tj. napajanjem projektora. U Veloj Luci je projektor, kao i kod ostalih dalmatinskih kinematografa, firme „Pathe Freres“. Pokretao ga je vlastiti motorni pogon marke Benz jakosti 8-10 HP (Maričić 2006:147). Motor s dinomom je radio na benzin i osvjetljavao prostor kino-sale i ulaza. To je istovremeno bio i pogon za preradu plina za osvjetljenje hotela „Jagoda“ koji će se otvoriti u neposrednoj blizini. Punih trideset godina prije elektrifikacije Vele Luke (1939.), motorni pogon kino-dvorane proizvodi električnu energiju (Marinović – Barčot 2006:104-105). Velika je vjerojatnost da je upravo ta činjenica bila povod (ili jedan od povoda) da se nazivom kinematografa počasti naš veliki izumitelj.

Moje mišljenje je da je svaki od ovih ponuđenih odgovora dio istine, jer jedan drugog ne isključuje već nadopunjuje. I stoga, nije slučajan izbor ovog naziva u okrilju Edisonova mnoštva. Naprotiv, riječ je o poruci.

Rani odjek Tesline slave

Davanje imena „Tesla“ svjesno ili nesvjesno je otvorilo simbolički sukob dva velika izumitelja i na polju kinematografije. Edison sa svojim stvarnim zaslugama na tom polju (izumi fonografa, kinematografa, kinografa...), ali i podcjenjivanjem Tesline veličine, te Tesla sa svojim vizionarstvom na polju dvosmjerne električne struje i njezine bežične transmisije. Edison kao Amerikanac, Tesla kao Slaven.

Tesla je na južnoslavenskim prostorima bio poznat i popularan već od samog konca 19. st, kada su novinske stupce punile vijesti o njegovim američkim otkrićima na polju fizike. Na južnoslavenskim prostorima (tada dio Austro-Ugarske Monarhije, Kraljevina Srbija...) njegova otkrića dobivaju veliki odjek. I Hrvati i Srbi se ponose njegovim uspjesima. Taj će se njegov posebni status južnoslavenskog genijalca odraziti i u posjetu Beogradu, pjesmama Jovana Jovanovića Zmaja. No, konkretniji odjeci Tesline slave, koji će se odraziti u nazivima tvrtki, ustanova, društava, proizvoda koji su imali direktne ili indirektno veze s Teslinim djelom / izumima, uslijedit će kasnije.

Nije moguće sa sigurnošću utvrditi je li naziv kinematografa u Veloj

Luci bio najraniji odjek slave Nikole Tesle na južnoslavenskom području, ali je zasigurno bio jedan od najranijih. Riječ je o prvom takvom nazivu kinematografa na ovim prostorima. Tek će se kasnije, u međuratnom razdoblju (1921.) po Tesli nazvati i kino u Šibeniku (Zenić 2010:203), u Sarajevu (1935.),⁶ a poslije II. svjetskog rata i u Splitu (dotadašnje kino „Orion“).

Nisu poznati takvi drugi predratni odjeci Tesline popularnosti. Sustavna propaganda Teslina djela počinje tridesetih.⁷ Poslije Tesline smrti slijedi nova intenzivnija faza propagande, a početkom 21. st. napravljeni su i dodatni napori – kako u Hrvatskoj, Srbiji tako i u svijetu.⁸

Teško je povjerovati, ali na čelu te duge i nepregledne kolone stoji velolučki kinematograf. Riječ je o izoliranom i jedinstvenom, ali ne i slučajnom primjeru, pogotovo stoga što je bila riječ o periferiji (i geografskoj i kulturnoj).

Predratni program kina „Tesla“

U obiteljskom fondu Farčić-Priša pronađena su četiri oglasa Kina «Tesla» (jedan polovično sačuvan), koje je Petar Farčić naknadno koristio za svoje razne predbilježbe i koncepte pisama. Iako nisu datirani, oni svojim programom definitivno potvrđuju da je kinematograf djelovao u godinama pred početak I. svjetskog rata. Od datacije naveden je samo točan datum u mjesecu, a prema tadašnjim propisima znamo da su projekcije bile ograničene tek u nekim satima nedjeljom i blagdanima. Naime, Naredba o priređivanju javnih kinematografskih prikazivanja strogo je propisala zabranu projekcije u satima bogoslužja nedjeljom i blagdanima (LDZ 1912:1093).

Prema ovim oglasima, standardni večernji program kinematografa na početku bi nudio dokumentarni prikaz (tzv. «iz naravi»), potom dramu i na kraju programa komediju. Radilo se o kratkim filmovima. Oglasi su redovito popraćeni superlativima i preporukama: «ovaj sjajni program», «preporuča se za što brojniji posjet», s potpisom «Tesla» ili «Vlasnici». Nije naznačena cijena i točan početak predstave, tek: «Početak i cijene po običaju».

Od dokumentarnih filmova i filmskih novosti zabilježen je «Iz balkanskog rata», „Rat na Balkanu“, koji se u dijelovima („Mobilizacija u Grčkoj“, „Bitka kod Tuza“, „Ulazak kralja Petra u Skoplje“) 1912. prikazivao i u zadarskom i splitskom kinu (Kečkemet 1969:171). Prikazivao se i dokumentarni film «Preko Simplona», koji se najvjerojatnije odnosio na istoimeni klanac u Alpama na švicarsko-talijanskoj granici. „Simplon“ se 1909. igrao u Zadru

⁶ URL: www.cinematreaures.org/theater/. (2013).

⁷ Od 1936. do 1954. u Beogradu djeluje „Društvo Nikola Tesla za unapređenje nauke i tehnike, koje je imalo za cilj i popularizaciju imena i djela Nikole Tesle (Bondžić 2006:110-126).

⁸ Poslije Tesline smrti i II. svjetskog rata, razni proizvodi (radio aparat, telefon) se nazivaju po Tesli. Godine 1949. je pokrenuta Tvornica telefonskih uređaja “Tesla” u Zagrebu, oformljuje se Teslin muzej u Beogradu 1952., obilježavaju godišnjice simpozijima, Tesla dospjeva na poštanske marke, 1990. i na novčanicu (1000 dinara). U Hrvatskoj mu je posvećena godina 2006. (150. godišnjica rođenja), otvoren Spomen dom u rodnom Smiljanu, napisane su brojne publikacije.

(Kečkemet 1969:158).

Na oglasima su zabilježene i tri drame: «Sveti Pavao» o životu i mucu istoimenog sveca, «Glavu za glavu» o ljubavi vrtlara i markize u revolucionarnoj Francuskoj, kao i «Užas grijeha» o ljubavnim romanima kao izvoru grijeha i propasti života. Niti jedan od ovih filmova nije zabilježen u Kečkemetovom popisu filmova prikazanih u Dalmaciji do 1918., niti je bilo moguće utvrditi njihove izvorne naslove. Nije poznato od koga su u Veloj Luci preuzimali prijevode mahom talijanskih i francuskih filmova, niti na koji je način funkcionirao sustav posudbe filmova. Drame su popraćene katkad i poduljim opisom, koji se najvjerojatnije preuzimalo od dobavljača filmova.

Od komedija, prikazivao se film «Tontolini pogriješio pod», koji je snimljen 1912. pod izvornim nazivom „Tontolini sbaglio piano“.⁹ Riječ je o jednoj od talijanskih komedija u serijalu (ukupno 83) s Tontolinijem (u značenju glupavko, blesavko) kao glavnim likom, a koji se snimao u razdoblju od 1910. do 1913.¹⁰ Glavnog junaka je igrao francusko-talijanski glumac Ferdinand Guillaume.¹¹ Istog su glumca-akrobata Velolučani mogli gledati i u komediji «Poliodorovo naslijestvo», kao Polidora.¹² Kino Tesla je prikazivalo i komedije: «Nezgodnost ljepote» i «Iuguluci s mnogo djece». Komedije su rangirane sa «smiješno» i «veoma smiješno».

Za pretpostaviti je kako u Veloj Luci nije bilo „odraslog“ i „pikantnog“ programa, o čijoj ponudi svjedoči spomenuta Naredba iz 1912.

Putujuće filmske projekcije

U obiteljskom fondu Farčić-Priša pronađeni su i još neki, nepotpuno datirani plakati projekcija filmova u Veloj Luci. Riječ je o plakatima malog formata na talijanskom jeziku, a koji pozivaju na projekcije filmova u salu Burmas. Najvjerojatnije je riječ o kući pk. kapetana Nikole Burmasa Bumbe u samom uglu Žardina (u razdoblju socijalizma tzv. Samoizbor, današnji „Euroshop“).

Riječ je o filmovima: „Il Chiodo nella serratura“, „Il Bacio“, „I misteri del Fumo“ i „Il Puzzo del Zigaro“. Izvodili su se od 29.12. do 1.1. (koji je i najavljen kao “ultima sera”) zasad nepoznate godine, a s početkom u 19.30 h. Uz projekciju filma, plakat je najavljivao i „concerto vocale“ kao uvodnu točku.

⁹ U Zadru se 1912. prikazala komedija „Tontolini sluga“ (Kečkemet 1969:172).

¹⁰ Prema web portalu talijanske kinematografije ANICA. URL: http://www.anica.it/arc/indmu_t.htm/. (2013).

Filmovi su se snimali u rimskoj produkciji „Cinesa“. Režiser je bio Giulio Antamoro (URL: [http://it.wikipedia.org/wiki/Tontolini_\(film\)/](http://it.wikipedia.org/wiki/Tontolini_(film)/)) (2013).

¹¹ Bio je prvi veliki klaun talijanskog filma u više od 300 filmova. Guillaumeove akrobacije, izražajnost i žive oči su imale velikog odjeka u publici. Stiče međunarodnu slavu od Austrije do Amerike. U poznim godinama glumi i u Fellinijevim filmovima.

¹² Od 1912. Guillaume surađuje s torinskom filmskom kućom “Pasquali Film” s novim umjetničkim imenom “Polidor”. Riječ je o još većem serijalu komedija od 106 komada, snimanih od 1912. do 1919. (URL:http://www.anica.it/arc/indmu_p.htm/) (2013.)

Glazbenim (pjevačkim) točkama se očito namjeravalo razbiti monotoniju slike bez zvuka. Program je završavao smijehom tj. „farsom“ – očito živom (akrobatskom, klaunovskom) točkom. Tako su „Le 99 disgrazie di Pippetto“ najavljene 30. prosinca kao „la farsa tutta da ridere“.

Ovdje se zasigurno ne radi o projekcijama kinematografa „Tesla“, već o putujućem kinematografu. Dan 1. siječnja je padao u srijedu 1902., 1908., 1913. i 1919. godine. Prema web portalu talijanske kinematografije ANICA, prikazani Rodolfiev film „Il Bacio“ snimljen je 1915., a Polidorov film „Il chiodo nella serratura“ 1918. Stoga je izvjesno da je projekcija ovih filmova održana 1919. Moglo bi se raditi o putujućem talijanskom kinematografu, i s obzirom na izbor filmova i politički trenutak. Poznato je kako je talijanska vojska naročito pazila na promidžbu, pa je za očekivati da je taj kinematograf posjetio i grad Korčulu i Blato, ali i susjedno Lastovo.

Zanimljivo je da su ovi plakati pronađeni kod Petra Farčića, koji će uskoro završiti u talijanskoj internaciji. Poznavajući njegova antitalijanska i projugoslavenska stajališta, ove plakate nije skupljao niti kao kolekcionar niti kao ljubitelj filma.

Kinematograf “Tesla” do 1935.

U pismu Perici Miroševiću s kraja 1983., Petar Padovan Kolega govori kako su on i spomenuti Žuvan ponovno pokrenuli rad ovog kinematografa po svršetku talijanske aneksije. O tom razdoblju Padovan kaže:

„Žuvan, po svom zvanju mašinista i mehaničar, uzeo je bio brigu za mašineriju i aparaturu kina, a ja sam se brigao za dobavu filmova, oglašivanje, naplatu ulaznica i vodjenje računa. Ako je bilo zarade, mi bismo svaka dva mjeseca napravili obračun i zaradu podijelili, a da se naši oci u to nijesu dirali. Radili smo tako dvije godine ili nešto više, od blagdana poslije podne i navečer.“¹³

No, dalje im nije išlo pa su odustali. Vela Luka je u to doba bila u teškoj ekonomskoj krizi uslijed propasti vinograda. Zavlдалo je opće siromaštvo, pa nije ni čudo što kino predstave nisu privlačile mještane. Ulaznica se znala naplaćivati i u naturi, i to s 2 jaja. Najam za kinoprostorije se morao svejedno plaćati vlasniku dr. Ljubi Kunjašiću.¹⁴ Žuvan, koji je pohađao tečaj kinoprojektiranja u Karlovcu, radio je sve do 1924. kada je napustio zemlju emigriravši u Australiju. U međuvremenu je podučio Josipa Tabaina zvanog

¹³ Privatna arhivska zbirka Mirošević Delija, Pismo Petra Padovana Kolege (1983).

¹⁴ Isto.

Sokol, koji će i poslije II. svjetskog rata biti zadužen za projektiranje. Maričić spominje i operatera – mehaničara kojeg su zvali Riki (Maričić 2006:146).

Prema Petru Padovanu, Kino zajednica Kolega – Delija u kojoj su oba partnera podjednako sudjelovala, egzistirala je do 1927./28. kad se ukazala mogućnost njegove prodaje. Perica Mirošević se po pričanju svog oca sjeća kako je kupac dolazio iz Kotora. Petar Padovan u spomenutom pismu navodi kako se prodavao «motor od 10 HP, dinamo, kinoaparaturu i sjedišta (sjedalice i klupe)». Iako bi se iz Padovanova pisma dalo zaključiti da je posao sklopljen, čini se da prodaja nije uspjela. I ne samo to, kino i dalje povremeno radi. To bi mogli posredno iščitati 1930. iz zabrane djeci do 12 godina da zbog opasnosti od širenja šarlaha ne posjećuju kino i druge zabave (NS 28.5.1930.). Čini se da kino nije tek tako spomenuto i da je zasigurno i dalje djelovalo. To potvrđuje i Maričićev zapis koji tvrdi da su se kinopredstave uz značajne prekide prikazivale do 1935. (Maričić 2006:147). Prema pričama Josipa Tabaina, najsnažnije reakcije publike doživljene su na projekciji američkog nijemog filma Ben Hur, kao i na projekciji Muke Isusove. Masa pobožnih Lučana bila je vidno dirnuta uprizorenjem događaja o kojima su dotad samo slušali (Kazivanje M.T.).

Nova kino zajednica Lovričević-Mikulandra 1938.-1939.

Kino zajednica Mirošević – Padovan je potpuno okončana 1938. kada je kinematografska aparatura prodana Dragu Lovričeviću¹⁵ pok. Dinka za iznos od 12.000 Din (Maričić 2006:147). Isplatu je jamčio Jerko Mikulandra pok. Nikole, pa je to bio početak nove kino zajednice. U kupoprodajnom ugovoru sačinjenom 15. ožujka 1938. uz spomenuti projektor Pathe-Freres i motor Benz, popisali su i:

„1 dinamo stroj od 4-5 KW... 1 razvodnu ploču, 1 mali ventilator, 1 reostat za dovod struje na ugljene, 2 bogenlampe, previjač za film i ostali pripadajući materijal kao lampe, žice, itd.“. (Maričić 2006:147)

Kupac nije htio otkupiti pijanino koji više nije bio potrebna glazbena kulisa u novoj eri zvučnog filma, pa ga je Petrov otac Kuzma Kolega otkupio iz zajednice.¹⁶ Nova kino zajednica Lovričević – Mikulandra zadržava naziv „Tesla“, a preuzimaju i „šofera“¹⁷ Josipa Tabaina. S prikazivanjem filmova započeli su te 1938., i to isključivo subotom navečer i nedjeljom poslije

¹⁵ U radu Marinovića i Barčota omaškom je otisnuto prezime „Jeričević“ (Marinović – Barčot 2006:106).

¹⁶ Uz dvije nekadašnje stolice iz gledališta, sačuvan je u obitelji pok. Perice Miroševića, i inače je u izvrsnom stanju. Mladen Tabain, sin Josipa, sačuvalao je izvornu ručicu za pokretanje kinematografa.

¹⁷ Kinooperatere su tada u Veloj Luci zvali „šoferi“ jer su upravljali kinoprojektorom (Kazivanje M.T.).

podne i navečer. Povremeno su se održavale projekcije za školsku djecu i preko tjedna. To je bilo i za očekivati s obzirom da se kino-dvorana nalazila u Vlašićevoj potleušici neposredno uz školsku zgradu. No, posao im nije išao najbolje (Kazivanje M.T.), a nisu imali ni sreće u tempiranju pokretanja posla. Prikazivanje filmova je okončano 1. rujna 1939.¹⁸ Lovričević i Mikulandra nisu uspjeli ishoditi potrebno odobrenje za daljnji rad i kino „Tesla“ s napadom Hitlera na Poljsku zauvijek okončava svoju lušku priču.¹⁹

Novi kinematografski iskoraci uslijedit će po svršetku II. svjetskog rata.

Izvori

Državni arhiv u Dubrovniku – Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo

HR-DADU-SCKL-476. Sokolsko društvo u Korčuli

HR-DADU-SCKL-675. Mjesna organizacija Sindikata službenika državnih ustanova Vela Luka

HR-DADU-SCKL-677. Narodna glazba Vela Luka

HR-DADU-SCKL-704. Tvornica za preradu i konzerviranje ribe „Jadranka 1892.“

Privatna zbirka Nikice Farčić rođ. Oreb Fini (Vela Luka), Davorke Jerković rođ. Baničević (Smokvica – Brna), Jerka Padovana (Vela Luka)

Web izvori: www.velaluka.hr

Kazivači

Milka Andrijić Malandrin rođ. Andrijić Čučera – Blato, Vela Luka (1920.-2009.)

Ivan Baničević Škudrić – Smokvica (1942.)

Franjo Baničević Orebičić – Smokvica (1952.)

Bosiljka Barčot rođ. Andrijić – Vela Luka (1946.)

Mate Barčot Laštik – Vela Luka (1942.)

Stanka Cetinić rođ. Berković – Vela Luka (1976.)

Tonči Donjerković – Vela Luka (1958.)

Franjo Dragojević Beže – Vela Luka, Australija (1963.)

Ante Dragojević Koža – Vela Luka (1936.)

Ivka Dragojević rođ. Andrijić – Vela Luka (1939.)

Milorad Dragojević Strce – Vela Luka (1935.)

Ivan Farčić Priša – Vela Luka (1939.)

Nikica Farčić rođ. Oreb Fini – Vela Luka (1940.)

Jela Franulović Cekinar rođ. Andreis Stalijar – Vela Luka (1924.-2013.)

Petar Franulović Srzovan – Blato, Vela Luka (1947.)

Filip Marinović – Vela Luka (1919.-2009.)

Vjekoslav Marinović Veskalo – Vela Luka (1932.)

---

¹⁸ Marinović i Barčot u svojem radu navode razdoblje od 1938. do 1941. za godine djelovanja (Marinović – Barčot 2006:106).

¹⁹ HR-DADU-SCKL-700. Mjesni ured Vela Luka. Utvrđivanje radnog staža - predmet Josipa Tabaina – saslušanje Josipa Tabaina, Drage Lovričevića i Jerka Mikulandre, br. 36/65. (12.2.1965.).

dr.sc. Franko Mirošević – Vela Luka (1932.)
 Franko Mirošević Dubaj – Vela Luka (1929.)
 Mišo Pecotić – Smokvica (1963.)
 Jovakin Prižmić Drlun – Vela Luka (1936.)
 Ivko Protić Gardenal – Gornja Potirna, Blato (1951.)
 Mira Svoboda – Korčula (1917.-2008.)
 Dobrila Šeparović Bare – Vela Luka (1914.-2011.)
 Ante Tomas – Blato, Vela Luka (1944.)
 Roza Vlašić Baja rođ. Šeparović Bare – Vela Luka (1919.-2013.)
 Tonka Žabica rođ. Maričić – Vela Luka (1947.)
 Igor Žuvela Vilić – Vela Luka (1957.)
 Ivo Žuvela Gige – Vela Luka (1956.)

Literatura:

1. Belaj, Vitimir. Hod kroz godinu – mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja. Zagreb: Golden marketing, 1998.
2. „Blato“. *Sokolski glasnik* (Ljubljana), br. 23 (1.6.1934.), str. 5.
3. Đurđevdanski uranak sokolskih društava Blata i Vele Luke. *Knjiga za sokolsko selo* (Mostar), br. 7 (1938.).
4. „Đurđevdanski uranak“. *Sokolski glasnik* (Ljubljana), br. 25 (14.6.1935.), str. 3.
5. Gavazzi, Milovan. Godina dana narodnih običaja. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, 1988.
6. Haramina, Mijo. Velike godišnjice – naši praznici. Zagreb: Školska knjiga, 1980.
7. Kundera, Milan. Šala. Zagreb: Meandar, 2000.
8. Ilić - Oriovčanin, Luka. Narodni slavonski običaji. Zagreb: Gradsko poglavarstvo grada Novske, 1997. (pretisak)
9. Laszowsky, Emil. „Kako je nekada zagrebačka občina slavila mjesec svibanj“. *Nova Hrvatska* (Zagreb). 1.5.1943., str. 10.
10. Miličević, Josip. „Narodni život i običaji na otoku Braču“. *Narodna umjetnost* 11-12 (1974/1975), str. 399-462.
11. Mirošević, Franko. Povjerenje ili zaborav – zapisi slijedom događaja, fragmenti kronike pojedinca, obitelji i mjesta. Vela Luka: Vlastita naklada, 2016.
12. Muraj, Aleksandra. „Simboličke konotacije godišnjih običaja na Baniji“. *Narodna umjetnost* 29 (1992), str. 185-218.
13. Ovsec, Damjan J. Velika knjiga o praznikih – praznovanja na slovenskem in po svetu. Kranj: Domus (1992).
14. Pederin, Marko. „Stara virovanja na zapadnom Pelješcu“. *Pelješki zbornik* 1 (1976), str. 271-294.
15. Premuž, Vedrana. „Jurjevski običaji u Turopolju“. *Ethnologica Dalmatica* 13 (2004), str. 27-42.
16. Róheim, Géza. „Hungarian Calendar Customs“. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain nad Ireland* 56 (1926), str. 361-388.
17. Smith, William. Dictionary of Greek and Roman antiquities. Boston: Little, brown

and company, 1870.

18. „Slavilo se i – radilo. Proslava Prvog maja u Dalmaciji”. *Slobodna Dalmacija* (Split). 3.5.1985.
19. Svoboda, M. „Vjerovanja i običaji u staroj Korčuli početkom 20. stoljeća”. *Rival* 3 (VIII), 1995. str. 215-223.
20. „Uranak Sokolskih četa Smokvice i Čare“. *Sokolski glasnik* (Ljubljana), br. 23 (1.6.1934.), str. 5.

THE EARLIEST REFLECTIONS OF TESLA'S GLORY
New insight into the cinematic activities
in Vela Luka in the first half of the 20th century

ABSTRACT

I published an article, together with Filip Marinović about the “Tesla” Cinema, the fifth oldest cinema in Dalmatia, in the journal *Luško Libro* (no. 12, 2004). In the meantime, I found additional archival records that bring new insight into its work and other film projections in Vela Luka. Analyzing this data, I tried to answer the question when the movie theatre started its work and who were its initiators. Although I still cannot give concrete answers, the first years of cinematic work have been given a clearer outline. The year 1909 remains a possible starting point; and alongside the roles of the initiators of Antun Mirošević Delio and Kuzma Padovan Kolega, I have also highlighted the role of the manager, Rudolf Naglić. In this article, I have focused on the name of cinema and concluded that it was one of the earliest reflections of Nikola Tesla's glory in the South Slavic areas. Along with the display of the pre-war programme of the “Tesla” cinema, traces of the travelling cinematic activity during the 1st Italian occupation (the period of “Tesla” cinema inaction) have also been noticed. There is also new data on the history of this cinema between the two wars, even at the end of the 1930s, when new owners, Drago Lovričević and Jerko Mikulandra, took it over without changing the name. Cinema “Tesla” stopped working in 1939.

KEY WORDS: *the “Tesla” Cinema, Vela Luka, Mirošević Delija - Padovan Kolega Cinema, Rudolf Naglić, Nikola Tesla, the Lovričević-Mikulandra Cinema, the first half of the 20th century.*